

ВЗАЄМОДІЯ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ В РОЗБУДОВІ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ: ВІД ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ДО РЕАЛЬНИХ ЗРУШЕНЬ

Опанасенко Людмила Анатоліївна,

*кандидат психологічних наук,
начальник Навчально-наукового центру
соціально-психологічної підтримки, професійного розвитку
та сприяння працевлаштуванню,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили,
E-mail: luidmilkaor@ukr.net*

Васильєв Андрій Анатолійович,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і кредиту,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили,
E-mail: andriy.vasilyev@gmail.com*

Серед розмаїття гострих соціальних питань, які неодмінно потребують уваги суспільства та синергії зусиль його соціальних інституцій, особливої значущості набуває проблема розбудови інклюзивного простору.

Інклюзивний простір – це складний за своєю структурою та функціональним навантаженням феномен, специфіка якого визначає напрями соціальної активності щодо осіб з інвалідністю та забезпечує сприятливі умови для їхнього особистісного благополуччя у різних сферах життєдіяльності. Зміст терміну «інклюзивний простір» включає в себе елементи складної системи соціальних зв'язків, характеризується їхньою динамічністю та конструктивністю діяльності суб'єктів, які продукують потенційні ресурсні можливості для задоволення потреб дітей і молоді з інвалідністю. Його структурними одиницями виступають соціальні інституції, що пропагують філософію інклюзії та сприяють реорганізації системи, до якої вони належать, в інклюзивну. Такий простір не обмежується інклюзією в освіті та не є тотожним поняттю «інклюзивне освітнє середовище».

До вивчення проблеми розбудови інклюзивного простору та ролі у цьому процесі соціальних інституцій звертається ряд вчених. Неухильне зростання наукового інтересу до даної теми засвідчує її актуальність, науково-практичну значущість. Даним питанням опікуються багато сучасних дослідників, серед яких варто виокремити А. Аріщенко [1], М. Берегову [2], Ю. Вірич, О. Казачінер [3], Є. Клопота [4], Т. Логвін [5], Л. Прядко [6], К. Скрипку [7]. У їхніх наукових публікаціях висвітлюються погляди на сутність інклюзивного простору, особливості його структурування, фактори, що зумовлюють його генезу. Вчені стверджують, що створення інклюзивного простору є закономірним етапом розвитку соціальної системи, який тісно пов'язаний з переосмисленням ставлення держави і суспільства до людей з обмеженими функціональними можливостями та визнанням їхніх прав на реалізацію особистісного потенціалу.

Питання інклюзії в Україні регулюється низкою законів і підзаконних актів, що визначають зобов'язання органів місцевої влади, установ та організацій (незалежно від форми власності й господарювання). Важливо також зауважити на наявні вагомні напрацювання в аспекті надання різних видів допомоги та супроводу осіб з інвалідністю. Проте, реальна розбудова інклюзивного простору наразі тільки набирає своїх обертів. Саме сьогодні ми спостерігаємо дієві кроки у напрямку становлення продуктивної взаємодії між різними соціальними практиками. Водночас, налагодження цієї взаємодії характеризується набором негативних проявів, серед яких вирізняються такі:

1) ситуативна демонстрація продуктивної соціальної взаємодії, її фрагментарність або швидке зниження соціальної активності партнерів;

2) зосередженість соціальних інституцій на вузьких питаннях співпраці та ухилення від розширення горизонтів для спільної, більш ефективної діяльності;

3) неготовність до обміну реально діючими напрацюваннями через домінування прагматизму (вигоди) над соціально значущими цінностями при упровадженні інклюзії;

4) нехтування потребами осіб з інвалідністю при проектуванні інклюзивних соціальних ініціатив та акцентування на «модних» або «гучних» аспектах діяльності;

5) наявність «розривів» між соціальними практиками у поглядах на інклюзію, поверхнева обізнаність членів суспільства з перевагами розвитку інклюзивного простору.

Незважаючи на зазначені вище аспекти, долаючи юридичні, економічні, соціальні, психологічні, інформаційні, технологічні бар'єри, налагоджуючи тісну співпрацю на макрота мікросоціальному рівні між суб'єктами діючих соціальних інституцій, в Миколаївській області реалізується значна кількість важливих соціальних зрушень інклюзивного характеру, а саме:

1) формування позитивного іміджу інклюзивного простору: дане питання наразі активно підіймається у сфері медійної, медичної, освітньої, реабілітаційної, психологічної, соціальної, юридичної, економічної та інженерно-технічної практики; яскравим прикладом виступає популяризація соціальних проєктів, що реалізуються за рахунок громадського бюджету м. Миколаєва; так у 2021 р. підтримкою місцян залучилися: проєкт «Миколаїв – місто можливостей. Проєкт сприяння соціалізації та працевлаштуванню молоді з інвалідністю»; «Інтерактивний простір «Казка»; «Джерело», «Комп'ютерна грамотність для осіб міста з вадами зору», «Фестиваль-лабораторія інклюзивних мистецьких практик ФЛІМП», «Неформальний інклюзивний майданчик»;

2) розробка та упровадження важливих соціальних ініціатив, направлених на розбудову інклюзивного простору: у зазначену діяльність активно включаються профільні департаменти, наукові установи міста, заклади освіти різного рівня, інклюзивно-ресурсні та реабілітаційні центри, центри зайнятості тощо; їхня діяльність координована, систематична, планомірна, узгоджена з ключовими аспектами державної політики у питанні інклюзії;

3) активізація діяльності фахівців соціономічного спектру щодо поширення інклюзії та позитивного досвіду, пов'язаного з нею: у місті активно функціонують інформаційні Інтернет-платформи, які забезпечують можливість активної взаємодії широкого кола небайдужих спеціалістів; в умовах складної епідеміологічної ситуації в регіоні проводяться важливі он-лайн заходи, одним із яких є Всеукраїнський форум взаємодії та розвитку в Миколаївській області (черговий, VII форум, було проведено 5 квітня 2021 р.);

4) технологічна та методологічна підтримка інклюзивних процесів: науковці та практики Миколаївщини систематично підвищують власну професійну майстерність та здійснюють підвищення кваліфікації колег; так, наприклад, у січні 2020 р. на базі Чорноморського національного університету імені Петра Могили у межах договору з Департаментом освіти і науки Миколаївської обласної державної адміністрації було організовано курс підвищення кваліфікації фахівців інклюзивно-ресурсних центрів Миколаївської області «Технології використання інноваційного інтерактивного обладнання в корекційно-розвитковій діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами»; протягом січня-березня 2020 р. університет виступив організатором курсів для освітян та студентів, спрямованих на ознайомлення з базовими положеннями та інструментами АВА-терапії у роботі з дітьми та підлітками з особливими освітніми потребами, тренером курсів виступила Мелінда Доктер – сертифікований поведінковий аналітик, доцент Університет Лойоли Мерімаунт (Каліфорнія, США); у жовтні 2020 р. університетським Навчально-науковим центром соціально-психологічної підтримки, професійного розвитку та сприяння працевлаштуванню за підтримки Національної асамблеї людей з інвалідністю України проведено семінар-тренінг для профільних фахівців і студентства «Діти з особливими освітніми потребами та інклюзія. Пошук ресурсу та проектування діяльності»;

5) продукування психологічних, педагогічних, медичних, реабілітаційних, технічних та інших інновацій в інклюзії: «родзинкою» Миколаївщини є інноватика у застосуванні інтерактивного обладнання «Бріолайт» в корекційно-розвитковій роботі з дітьми з інвалідністю; український виробник на основі тісної співпраці з соціальними інституціями місцевого, всеукраїнського та міжнародного рівня займається розробкою науково обґрунтованих та ефективних методик, що засновані на використанні спеціалізованого обладнання та програмного забезпечення; починаючи з 2007 р. фахівці компанії створюють інтерактивне обладнання для освітніх та реабілітаційних установ, апробація якого здійснюється у провідних закладах країни; унікальне програмне забезпечення виробника постійно оновлюється та доповнюється новими методиками; до основних продуктів компанії «Бріолайт» належать: інтерактивна підлога (призначена для розвитку або відновлення рухової, інтелектуальної та емоційно-вольової сфери); інтерактивна пісочниця (розвиває предметне та символічне мислення, фантазію, координацію, включає елементи сенсорно-тактильної терапії; застосовується у психотерапії та психокорекції), інтерактивна панель (LCD-екран на підлоговій стійці, який ідеально підходить для інтерактивного навчання та презентацій, сприяє динамічному розвитку пізнавальних процесів, координації рухів, праксису, великої моторики); продукція компанії дозволяє під'єднати додаткове обладнання (контролери великої та дрібної моторики, балансувальні дошки, мікрофони); сьогодні на Миколаївщині поширено мережу інноваційних інтерактивних осередків, які активно використовують напрацювання фірми «Бріолайт»; ця мережа дозволяє фахівцю, який працює з обладнанням компанії ознайомитися з навчально-методичними матеріалами, опублікувати власний досвід та запросити нові інтерактивні вправи у виробника; у частині програмного забезпечення упроваджено інноваційну функцію «Генератор корекційних занять», яка формує набір інтерактивних методик, відповідно до особливостей і потреб конкретної дитини;

б) відкриття професійних співтовариств та громадських об'єднань, які стимулюють подальший розвиток інклюзії: активні та ініціативні миколаївці долучаються до існуючих або створюють власні професійні співтовариства та громадські організації (ГО): наразі в місті активно діють ГО «Сильні разом», ГО «Майстерня добра», ГО «Усмішка дитини», ГО «МрійДій», Асоціація професійного розвитку психологів та психотерапевтів України, Асоціація психологів закладів вищої освіти України тощо;

7) грантова підтримка та залучення бізнес-структур до розбудови інклюзивного простору, як в межах країни, так і в межах конкретного регіону: даний напрямок співпраці соціальних інституцій спрямований на подолання проблем, пов'язаних із матеріально-технічними аспектами розвитку інклюзії.

Окреслені кроки засвідчують про реальну включеність соціальних інституцій, утім потребують суттєвого нарощування позитивного досвіду взаємодії, ретельного опрацювання негативних факторів для успішної розбудови інклюзивного простору, який матиме перспективні можливості та примножуватиме значущі ресурси у різних сферах.

Перспективи подальшої роботи вбачаємо у посиленні та розширенні співпраці між різними соціальними практиками, розробці та упровадженні інноваційних та автоматизованих технологій для забезпечення прогресивного розвитку інклюзії в Україні загалом та розбудови інклюзивного простору зокрема.

Список використаних джерел:

1. Аріщенко А. Інклюзивний освітній простір ЗВО України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. №5 (79). С. 381–389.
2. Берегова М. І. Дидактико-практична підготовка майбутніх корекційних педагогів до роботи в умовах освітнього інклюзивного простору : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Київ : Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2019. 19 с.

3. Вірич Ю. О., Казачінер О. С. Інформаційно-освітній простір для навчання дітей з особливими потребами. Харків : Вид. група «Основа», 2018. 94 с.
4. Клопота Є. А. Особливості психологічного супроводу людей з вадами зору в умовах інклюзивного простору. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*. 2016. №1. С. 92–98.
5. Логвін Т. В. Інклюзивний простір. Порадник для педагогів і батьків. Чернігів : Десна Поліграф, 2018. 188 с.
6. Прядко Л. О. Формування інклюзивного простору як засобу готовності педагога загальноосвітнього навчального закладу до роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. № 4 (38). С. 444–450.
7. Скрипка К. Створення інноваційного інклюзивного освітнього простору в межах реалізації соціального проекту. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 4 (88). С. 329–339.

ОСОБИСТИЙ ДОСВІД ТА ПОГЛЯДИ О.М. ЩЕРБИНИ (1874 – 1934) НА СПІЛЬНЕ НАВЧАННЯ СЛІПИХ ЗІ ЗРЯЧИМИ: СПРОБА АНАЛІЗУ

*Патлань Юлія Валеріївна,
провідний науковий співробітник відділу архівів,
Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара», м. Київ,
E-mail: patlan_yu@ukr.net*

Питання переваг окремого чи спільного зі зрячими навчання незрячих сягає часів формування тифлопедагогіки як науки. Науковці ведуть відлік від останньої чверті XVIII ст., коли спочатку у Франції (1784 р.), а невдовзі в інших країнах Європи виникли навчальні заклади для сліпих сучасного типу.

На наш погляд, саме спільне навчання незрячих людей серед зрячих і за зразком загальноприйнятої у певний час у певній країні освіти, а також із допомогою зрячих, є історично первинним. Саме так вчилися усі видатні незрячі, імена яких зберегла історія, ще до появи закритих закладів інтернатного типу для більш або менш масового відокремленого від зрячих дітей спільного навчання сліпих дітей. Однак в полі зору європейських істориків науки переважно перебувають країни Європи та США, а історію та розвиток закладів спеціальної освіти у країнах Азії варто розглядати окремо. Хоча й там, наскільки можна зрозуміти, усе починалося з окремих випадків догляду, виховання і навчання сліпих дітей у зрячому оточенні, насамперед у початкових народних місіонерських школах (у 1927 р. про це писали В. Єрошенко [1], а у 2011-му – М. Майлз [2]). Причому на отриманні навчання наполягали самі незрячі. Окремі ж школи для дітей з порушеннями зору історично виникли пізніше і є відносно новим явищем і йому лише близько 250-300 років. Часто історія не зберегла імен освічених незрячих минулих часів, а засади й принципи їхньої освіти значно відрізнялися від сучасних.

Питання про те, яка система навчання та виховання незрячих дітей є найкращою – відокремлене від родини та суспільства чи спільне, яке ми зараз співвідносимо то з інтегрованими формами навчання, то з інклюзивним навчанням, не має і ще довго не матиме однозначної відповіді. Воно належить, на мій погляд, до «вічних» питань тифлопедагогіки, як і деякі інші, наприклад, який вчитель краще навчатиме незрячу дитину – незрячий чи зрячий фахівець. Кожен із названих підходів має прибічників як серед класиків загальної та спеціальної педагогіки й психології, так і серед сучасних учителів-практиків, батьків і самих незрячих. Навіть спроби зробити прямолінійний висновок, що кожен захищає ту з двох систем, у якій був вихований і навчений, як можна було б припустити на прикладах О.М.